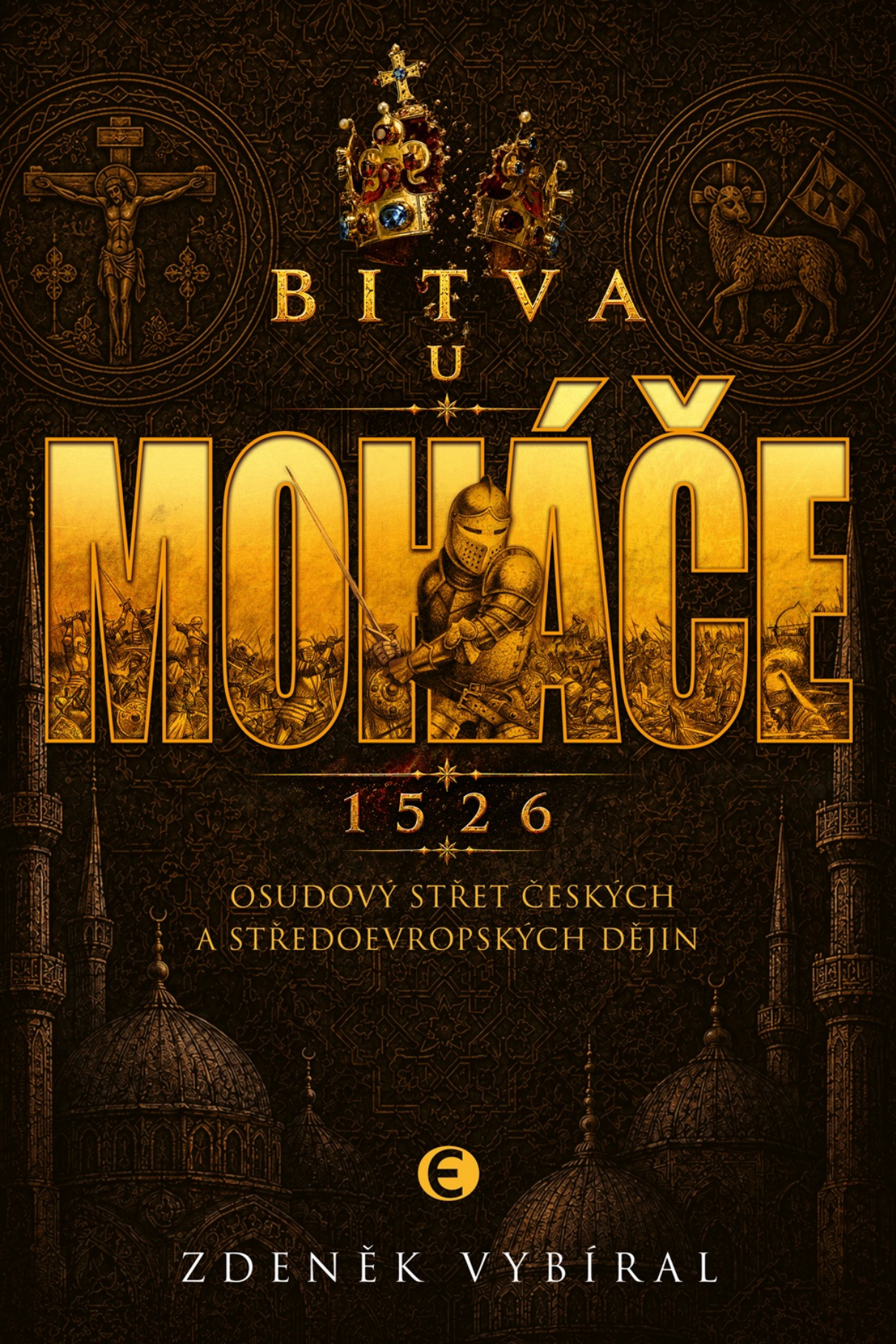

BITVA
U

MOHAČE

1526

OSUDOVÝ STŘET ČESKÝCH
A STŘEDOEVROPSKÝCH DĚJIN

ZDENĚK VYBÍRAL

BITVA
U
MOHÁČE

1526

OSUDOVÝ STŘET ČESKÝCH
A STŘEDOEVRÓPSKÝCH DĚJIN

ZDENĚK VYBÍRAL

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Státní fond kultury ČR

Tato publikace byla vydána s finanční podporou Státního fondu kultury ČR.

© Zdeněk Vybíral, 2026

Cover illustrations © Lubomír Kupčák, 2026

Cover art © Lukáš Tuma, 2026

Drawings © Martin Ďásek, Jana Maffet Šouflová 2026

Photos © Aargauer Kantonsbibliothek, Art Institute of Chicago, Bayerische Staatsbibliothek, Bayerische Staatsgemäldesammlungen – Staatsgalerie in der Neuen Residenz Bamberg, Cleveland Museum of Art, Collectie Museum Boijmans Van Beuningen Rotterdam, Ghent University Library, Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel, Chester Beatty Library Dublin, Jagiellońska Biblioteka Cyfrowa, Library of Congress, Magyar Nemzeti Levéltár, Metropolitan Museum of Art, Muzeum Narodowe w Warszawie, National Gallery of Art, New York Public Library, Pierre Terlinden, Rijksmuseum Amsterdam, Správa Pražského hradu (foto: Jan Gloc), Staatsbibliothek Bamberg (foto: Gerald Raab), Uměleckoprůmyslové museum v Praze, Universitätsbibliothek Heidelberg, Wien Museum, Wikimedia Commons, Yale Center for British Art, Zdeněk Prchlík, 2026
Czech edition © Nakladatelství Epocha, Praha 2026

ISBN 978-80-278-0293-7 (print)

ISBN 978-80-278-1709-2 (ePub)

ISBN 978-80-278-1710-8 (mobi)

ISBN 978-80-278-1711-5 (pdf)

Obsah

Kdo? Proč? Komu?	9
Vstříc branám tartaru	13
Osmané přicházejí	15
Královské vojsko na bitevním poli	25
Bitva začíná	43
Krajina po bitvě	95
„Padl do příkopu potoka Csele“	107
Dobrodružství Albína Šlika.	114
Zachránit královnu!	130
Zničení Budína.	135
Královův poslední odpočinek.	151
Moháč a české země	160
Pýcha a předsudky	181
Opevněná hranice.	182
Osmanské plány a sny	194
Pád Bělehradu	201
Slabiny stavovské monarchie.	219
Cesta do Čech	229
A co mír se sultánem?	235
Snahy o obnovení královské moci.	239
Na cestě k Moháči	262

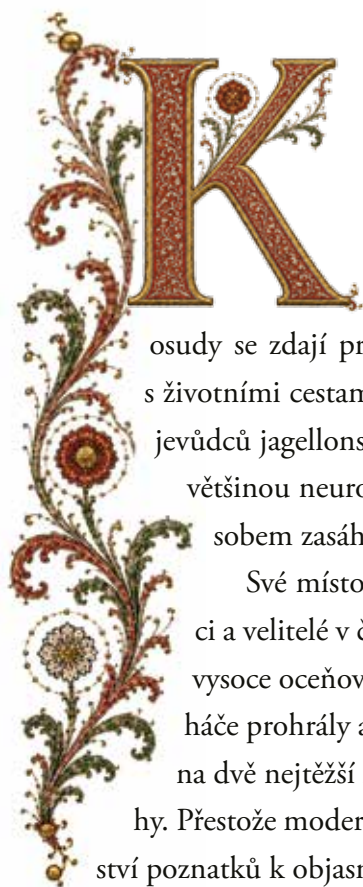
Otázky a pochybnosti	289
Moháč českýma očima	290
Kdo bojoval u Moháče?	296
Věc Zápolského zrady	303
Habsburský švagr a spojenec	311
Musel Ludvík ztratit království i život?	316
Královo přežití v alternativních dějinách	326
 Rodokmeny	
Habsburkové	334
Jagellonci	335
 Chronologie vybraných událostí	336
 Prameny a literatura	343
Prameny	343
Literatura	346
 Jmenný rejstřík	357
 Místní rejstřík	366

Seznam map

Evropa před bitvou u Moháče 29. srpna 1526	přední předsádka
Evropa po bitvě u Moháče 29. srpna 1526.	zadní předsádka
Bitva u Moháče 29. srpna 1526 – rozestavení vojsk před bitvou	46
Bitva u Moháče 29. srpna 1526 – rozhodující okamžiky střetnutí . . .	47
Země pod vládou Jagellonců před bitvou u Moháče (1526).	138
Země pod vládou Habsburků před bitvou u Moháče (1526).	140
Uherské království a jeho jižní opevněná hranice 1516–1526	185
Osmanské tažení 1526.	266

Kdo? Proč? Komu?

do je hlavním hrdinou příběhu, o němž vypráví tato kniha? Zdaleka ne pouze Ludvík Jagellonský, vládce Uherského a Českého království, který ztratil život ve středu 29. srpna 1526, na den památky stětí sv. Jana Křtitele, v nešťastné bitvě s vojsky osmanského sultána. Ludvíkovy osudy se zdají pro naše vyprávění nejpodstatnější. Ale křižují se s životními cestami mnoha jiných lidí, od královských rádců a vojevůdců jagellonské armády až po stovky, ba tisíce bezejmenných, většinou neurozených lidí, které tragická porážka různým způsobem zasáhla.

Své místo zde přirozeně mají i protivníci – osmanští vojáci a velitelé v čele s všemocným sultánem, v tureckých dějinách vysoce oceňovaným Sulejmanem I. Proč jagellonské síly u Moháče prohrály a proč Ludvík v bitvě zahynul? Hledání odpovědi na dvě nejtěžší hádanky vyplňuje značný počet stránek této knihy. Přestože moderní historická věda shromáždila úctyhodné množství poznatků k objasnění moháčské tragédie, pochybnosti a bílá místa přetrvávají. Ostatně s Ludvíkem samotným si nakonec ošklivě zahrála krutá náhoda. A zkoumat její zákonitosti už historik nedokáže...

Komu vděčí toto vyprávění za svůj vznik? Především Nakladatelství Epocha, které oživilo nápad zpřístupnit českému čtenáři historii této klíčové události evropských dějin ku příležitosti pětistého výročí bitvy u Moháče. Myšlenka pustit se do moháčské historie vzešla před mnoha

lety z rozhovorů autora knihy se dvěma předními odborníky na české dějiny počátku novověku. Zatímco prof. Jaroslav Pánek přitáhl autorovu pozornost k tématu osmanské expanze do Uher a tím i ke studiu historických kořenů střetávání mezi evropskou (křesťanskou) a muslimskou civilizací, v neméně inspirativních diskusích s prof. Petrem Čornejem si mohl autor ujasnit názory a pohledy na složité vnitřní poměry v českém i uherském státě za vlády Jagellonců. Poněkud odlišná role připadla váženým maďarským kolegům, především dr. Gézovi Pálffyemu a dr. Jánosovi Szabóovi, pracovníkům Historického ústavu Maďarské akademie věd. První z nich zprostředkoval autorovi mnoho neocenitelných postřehů o maďarské kultuře a dějinách, zejména pak historii dlouholetých bojů s osmanskou velmocí. Druhému autor vděčí za úvodní seznámení se s výsledky výzkumů maďarských historiků na téma moháčské bitvy.

Neocenitelnou pomoc poskytl autorovi Ing. Luděk Mészáros tam, kde bylo nutné zdolat záludné nástrahy maďarského jazyka, tolik vzdáleného běžnému Indoevropanovi. Obdivuhodnou trpělivost vynaložil i Zdeněk Prchlík, umělecký fotograf, když s autorem prodělal nelehkou cestu krajinou jižního Maďarska, rozpáleného pozdním srpnovým sluncem, aby pět století po bitvě zachytil ve svém objektivu současnou podobu osudného válečného pole.

Popravdě, dávné bojiště by v tomto koutě uherské země dnes rozeznal jen málokdo. I profesionálové, obeznámenému s rekonstrukcemi bitvy, činí potíže vyhledat charakteristické rysy terénu, o nichž hovořily dobové prameny. Nebýt povědomých názvů vesnic na silničních ukazatelích – Sátorhely, Majs, Nagynyárad –, mezi nimiž se odehrávaly kruté boje, sotva bychom si uvědomili, že zde kdysi umírali lidé. Jistě, s důrazem to každému připomene památník vybudovaný pod širým nebem, údajně na místě posledního tábořiště křesťanského vojska. Okolo keři chráněného pahorku jsou rozesety dřevěné plastiky ve tvaru křížů, samostřílů nebo jen prostých sloupů s nápisy a reliéfy. Nechybí ani stylizované

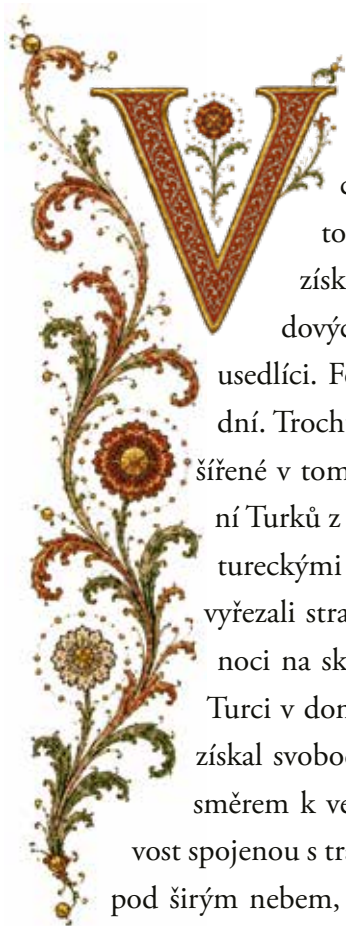
postavy krále Ludvíka, jeho vojevůdce Tomoriho nebo sultána Sulejmana s vakem naplněným hlavami uherských zajatců. O kousek dál paní Dorota Kaniszaí vztahuje ruce s výmluvným výrazem smutku a zoufalství. Stejně dobře mohlo její gesto patřit i Marii Habsburské, Ludvíkově choťti, když se s královským manželem loučila před branami Budína.

Travnatou půdu památníku neruší žádné náhrobky, žádná jména. Nezasvěcený návštěvník by sotva mohl tušit, že pod povrchem se skrývá několik masových hrobů obětí bitvy, vesměs křesťanských zajatců, postínaných druhý den po boji sultánovými janičáry. Bitva přinesla vskutku mnoho prolité krve a utrpení. Její bezprostřední následky postihly především střeoevropské země pod vládou Ludvíka Jagellonského. Uherské království se rozpadlo, země Koruny české ztratily panovnický rod a ocitly se na dosah ozbrojené moci Osmanské říše. Moháčská tragédie však zůstává výstrahou i pro naši současnost – připomenutím, kam vede lhostejnost a sobectví, neochota přispěchat včas na pomoc sousedovi, dokonce ani příteli, když jej ohrozí dobyvačné záměry mocného impéria. Zároveň připomíná, že i ve chvílích zoufalství a beznaděje se mohou v lidech probudit vlastnosti, které nám propůjčují opravdovou lidskou tvář – soucit, statečnost a obětavost. Bez nich by naše civilizace dávno zanikla.

Tábor 2026

Vstříc branám tartaru

nejjižnějším koutě dnešního Maďarska, na pravém břehu dunajského veletoku a jen kousek od chorvatských hranic, leží asi dvacetitisícové město Moháč (maďarsky Mohács). V posledních letech získalo proslulost především tradičním festivalem lidových masek *busó*, jež po staletí vyráběli chorvatští usedlíci. Festival se odehrává každoročně po šest únorových dní. Trochu připomíná náš masopust. Ale podle pověsti, rozšířené v tomto kraji, karneval *busó* vznikl na památku vyhnání Turků z Moháče. Jednou prý zdejší obyvatelé, kteří se před tureckými okupanty ukrývali v močálech a lesích, ze dřeva vyřezali strašidelné masky čertů. Takto nastrojeni za bouřlivé noci na sklonku zimy přepadli tureckou posádku ve městě. Turci v domněnku, že na ně útočí sami ďáblové, uprchli a kraj získal svobodu. Když se turista vydá z Moháče jihozápadním směrem k vesnici Sátorhely, narazí zde ještě na jednu zajímavost spojenou s tradicí masek *busó*. Jde o rozlehlý kruhový památník pod širým nebem, jenž připomíná krvavou bitvu mezi vojsky uherského krále a osmanského sultána, která se nedaleko Moháče odehrála 29. srpna 1526. Postavy velitelů, vojáci, dokonce i koně jsou ztvárněni jako dřevěné plastiky ve stylu *busó*.

Památník však neleží přímo na bitevním poli. To se rozkládalo ještě několik kilometrů dál na jih, kde širokou nivu přetíná ve směru západovýchodním potok Borza. Od jeho koryta ubíhá planina opět jihozápadně

Památník bitvy u obce Sátorhely. Celkový pohled na areál památníku s dřevěnými plastikami koní uherské jízdy, stylizovanými podle lidové tradice výroby masek busó. (Foto: Zdeněk Prchlik)

až k výrazné terénní vlně stoupající nad obcí Majs. Dnes tento kus maďarské krajiny pokrývají rozlehlá kukuřičná pole, jen místy přerušovaná alejemi stromů podél cest nebo řídkými lesíky. Na západě se pláň táhne až k osadě Nagynyárád u železniční trati z Moháče do Pětikostelí (maďarsky Pécs). Z východní strany se opírá o starou silnici číslo 56, která vede od Moháče do chorvatského Osijeku, paralelně s moderní dálnicí M6. V 16. století tvořily přirozenou východní hranici oblasti břehy Dunaje, jenž se rozmáchlým meandrem zařezával hluboko k západu. Zákruty řeky zde jako mohutný předvoj kopíroval souvislý pás bažinaté půdy a močálů hustě porostlý rákosím. Dál, až téměř k Nagynyárádu, vody Dunaje při pravidelných záplavách odnepaměti vyvrhovaly nánosy hlíny, písku, kamení. Povrch země, utvářený nepravidelně rozmístěnými prohlubněmi a hřebeny, proto vypadal spíš jako vzdouvající se hladina moře čerená

mírnou brízou. Zde, v této sypké půdě, bychom našli kosti nešťastných účastníků bitvy, která jedním rázem změnila osud dvou království, přispěla k vymření prastaré panovnické dynastie, otevřela Turkům cestu k Budínu a Vídni a zároveň Habsburkům ke koruně uherské i české. Tím vším navždy poznamenala osudy střední Evropy.

Osmané přicházejí

Nebe zvěstovalo toho rána 29. srpna 1526 po řadě deštivých dnů (naposledy popršely celé tři dny mezi 22. a 24. srpnem) příchod slunného počasí. Na obloze se převalovalo jen několik osamocených mraků, které zdaleka nestačily překrýt jasnící se blankyt. Tábor osmanské armády, ležící na severním břehu říčky Karašica (někde mezi dnešními chorvatskými osadami Branjina a Branjin Vrh) se již od úsvitu plnil hlukem a lomozem. Včerejšího večera nařídil vrchní velitel armády, osmanský vládce Sulejman I., svým mužům odpočinek. Očekával však, že zůstanou v pohotovosti. Jakmile trubky kolem páté hodiny oznámí ranní modlitbu, měli být všichni již připraveni. Mnoho bojovníků proto neodložilo na noc zbroj a raději snášeli nepohodlí. Sultán rovněž vyrazil plně ozbrojen. Jen si nechal přes lesknoucí se pancíř přehodit světlý, bohatě zdobený plášť. Dnes mělo konečně dojít k bitvě, vojsko se tedy vydalo na sever vstříc nepříteli.

Přesun v rozmoklé krajině poblíž Dunaje, zbrázděné jeho četnými přítoky, se však ukázal nanejvýš nesnadný. Vytrvalé deště smazaly všechny cesty hodné toho jména a proměnily mnoho míst v širokém okolí v obtížně překonatelné mokřiny. Všechny vodní toky se vylévaly z břehů, Dunaj sám místy připomínal spíš protáhlé jezero. Do bahna zapadaly nohy lidí i zvířat. Nejhorší trampoty působila polní děla, ačkoli se jednalo jen o lehké kusy, každý tažený dvěma nebo nanejvýš čtyřmi koňmi. Sultánova armáda jich s sebou vláčela na tři stovky. Těžká děla se pomalu

Vojenský tábor na dřevorezu z cyklu Mravy a zvyklosti Turků, vydaného v Antverpách roku 1553 podle předloh Pietera Coecka van Aelsta. Obraz zachycuje osmanské vojsko nikoli přímo v bitvě, ale v každodenním provozu tažení: s jezdci, stany, zvířaty, zásobováním i táborovým zázemím. Právě takové zázemí umožňovalo Sulejmanově armádě podnikat dlouhé výpravy do střední Evropy, včetně tažení, které roku 1526 vyvrcholilo bitvou u Moháče. Dřevorez dobře připomíná, že za osmanskými vítězstvími stála také mimořádná organizační schopnost, pohyblivost a logistika celé říše.

přesouvala od Bělehradu na lodích po Dunaji. Ke všemu bylo nutno postupovat v bojové sestavě, protože uspořádání téměř stotisícového vojska do pochodových kolon by znamenalo roztáhnout se do délky několika desítek kilometrů. Zvědové hlásili, že protivník se blíží. Od zkušených osmanských vojevůdců se nedalo čekat, že by zbytečně riskovali a vyrazili naproti nepříteli v nepořádku. Důstojníci proto seřadili své oddíly sice do volnějších seskupení, aby se mohly lépe pohybovat členitým terénem,

ale přesto v bitevní formaci. I tak vynakládali značné úsilí, aby udrželi své muže pohromadě a zabránili zmatku. Bojový šik se totiž zanedlouho rozdrobil, jak byly jednotlivé oddíly nuceny zdolávat překážky v krajině. Vojákům nestály v cestě jen bažiny a prohlubně naplněné vodou. Museli se prodírat vinicemi a ovocnými sady, procházet opuštěnými vesnicemi a statky. Zejména dělostřelci vynaložili hodně lopoty a úsilí, aby se svými smrtonosnými břemeny příliš nezaostali.

Pravé křídlo, jež tvořily jednotky anatolského sboru pod vedením samotného beglerbega Anatólie Behrama paši, brzy narazilo na nečekané potíže. Hladina Dunaje se vylila přes nízké louky, kudy se Anatólci zamýšleli přesunout na sever. Celý více než dvacetitisícový sbor se proto musel stočit čelem k řece, počkat, až vlevo kolem něj přejde hlavní část armády, posunout se víc na západ a potom se snažit znovu dosáhnout určených pozic. Nepříjemné překvapení přichystala moháčská krajina i rumelijskému sboru, jež sultán svěřil do rukou svého oblíbence, velkovezíra Ibrahima paši. Mužstvo sboru pocházelo převážně z oblastí jižního Balkánu, odkud si přineslo i své pojmenování. (*Rumelie* byl souhrnný název pro tehdejší evropské provincie osmanského sultanátu, dobyté kdysi na Byzanci a zahrnující přibližně dnešní Řecko a Makedonii.) Rumelijský sbor – v počtu asi třiceti tisíc ozbrojenců – postupoval jako předvoj celé armády. Když se kolem poledne po deseti kilometrech vyčerpávajícího přesunu jeho muži konečně dověkli na dohled křesťanskému ležení, ocitli se na vrcholu hřebene vypínajícího se asi třicet až čtyřicet metrů nad úrovní okolního terénu. Hřeben ukončoval šest a půl kilometru širokou plošinu, po níž Rumelijci právě prošli, a prudce se svažoval do otevřené pláně dál na sever. Tím směrem mohli Osmané zahlédnout asi dva kilometry vzdálené první řady křesťanského vojska připraveného v boji. Přibližně uprostřed hřebene se rýsoval záhyb, jenž připomínal hlediště řeckého amfiteátru. V jeho středu, poblíž dnešní obce Majš, ležela později zaniklá osada Földvár s malým kostelíkem. Svahy hřebene sbíhaly dolů

nejen v poměrně velkém sklonu, ale půda nasáklá deštěm navíc pořádně klouzala a znesnadňovala sestup.

Minula již druhá hodina odpoledne, když se po namáhavé dřině u hřebene ocitl střed Sulejmanovy armády. Jeho jádro představovalo asi jedenáct tisíc janičářů. Původ tohoto pojmenování se většinou odvozuje od tureckého sousloví *yeni çeri* (doslova „noví vojáci“). Drtivá většina z členů janičářského sboru pocházela z chlapců pochytaných kdysi v křesťanských zemích. Stali se sultánovým osobním majetkem a ve zvláštních táborech prošli důslednou převýchovou. Vynikali náboženským fanatismem, slepou věrností sultánovi, zuřivou odvahou v boji. Vedle šavlí a jataganů byli všichni vyzbrojeni mušketami s doutnákovým zámekem primitivní, ale účinné konstrukce. Uplatňovali se proto zásadně jako pěší oddíly. V boji většinou nepoužívali ochrannou zbroj. Zato s oblibou nosili zvláštní vysoké pokrývky hlavy z velbloudí srsti ve tvaru vysokých, rozložitých čepic, jejichž látka nebyla ve špičce sešita, ale přepadávala na šíji a záda ve volném pruhu. Vypadali tak vyšší a mohutnější, což mělo u nepřátel vzbuzovat strach. Při přehlídkách a slavnostních příležitostech si své čepice vylepšovali různými bizarními ozdobami, jež napodobovaly hrady, lodě, zvířata nebo květiny. Díky vytrvalému výcviku dobře ovládali své zbraně a představovali rozhodně to nejlepší, co mohl sultán vypravit do pole. Menší část z nich sloužila přímo jako sultánova tělesná stráž.

Kromě janičářů obklopovali Sulejmana I. ještě sultánovi sipáhiové (slovo *sipâhi* je perského původu a dá se přeložit jako „voják“), rozdělení do šesti skupin vždy zhruba po tisícovce mužů. Ti se pro změnu právem považovali za elitu mezi tureckou jízdou. Vzdáleně připomínali obrněné jezdce křesťanských armád. Užívali však lehčí zbroj, vyráběnou převážně z kovových kroužků a destiček. Odolností se tedy nemohli rovnat evropským rytířům pozdního středověku v plátové zbroji, překonávali je však pohyblivostí. Hlavy si chránili špičatými přilbami typicky asijského kónického tvaru, často s nánosníky, ale bez hledí. Nadto jim pro obranu

sloužily malé kruhové štíty, pro útok dlouhá kopí, šavle a palcáty. Namísto jezdeckých pistolí setrvali ještě u osvědčených reflexních luků. Určitý počet sipáhiů žil v Cařihradě (turecky Istanbul, dříve byzantská Konstantinopol) z prostředků, které jim vyplácel přímo osmanský vládce. Sloužili jako osobní vojsko sultána, jeho palácová jízdní stráž. Díky tomu se mohli pochlubit lepším výcvikem i výzbrojí než ostatní sipáhiové, udržovaní z provincií. Ale také v anatolském a rumelijském sboru tvořili sipáhiové hlavní údernou sílu. Jakožto nejpočetnější pravidelné jízdní oddíly představovali na počátku 16. století stále ještě páteř osmanské válečné moci.

Ve srovnání s janičáry provinční pěchota, takzvaní *azábové*, zaostávala v bojových dovednostech i v užívání moderních střelných zbraní, na jejichž pořízení *azábům* většinou scházely prostředky. Osmanští vojevůdci se proto klonili k neblahému zvyku nasazovat *azáby* při útocích do přední linie jako „kanonenfutr“ k upoutání protivníkovy pozornosti. Ještě hůře zacházeli s příležitostně najímanými pěšáky, neblaze pověstnými *başıbozuky* (doslova „choré hlavy“; jsou tím míněni lidé bez vedení, chovající se nepořádně, bláznivě). Ti se rekrutovali často z kriminálních živlů, tuláků, zlodějů, banditů a různých povalečů. Hodili se výborně k rozsévání strachu mezi civilním obyvatelstvem protivníka nebo k plundrování nepřátelských ležení. Ačkoli vzhledem k dobrodružnému způsobu civilního života uměli výborně zacházet se zbraněmi, málokdy se nechali donutit nebo vyprovokovat k účasti na řádné bitvě. V takových případech bojovali s velkou zuřivostí. Kvůli katastrofálnímu nedostatku morálky a disciplíny však jevíli sklon k dezercím a plnění rozkazů se raději vyhýbali.

Kolem třetí hodiny odpoledne dorazili k severnímu okraji plošiny konečně i Anatolci. Pohled na znavené muže, s potem ve tvářích a blátem na šatech, nenaplňoval Sulejmana I. ani jeho vojevůdce příznivými nadějami. Únavou navíc trpěli i koně a velbloudi. Armáda zjevně potřebovala alespoň krátký oddech. Velení sice vidělo, kde se nachází nepřítel – přes okraj vyvýšené planiny mohlo s jistými obtížemi rozeznat postavení

Sipáhijský důstojník s praporcem. Vyšší postavení jezdce naznačuje nejen oděv a výstroj, ale také kopí s praporcem, které jej odlišuje od běžného bojovníka.

křesťanského vojska i pouhým okem. Nevědělo však, co křesťané zamýšlejí, natož co by mělo samo podniknout. Sulejman I. proto svolal vezíry k poradě. Sesedl z válečného oře a uvelebil se na připraveném trůnu, rozložitým dřevěným křesle zdobeném zlatem a hedvábnými polštáři, jež bylo pro takové účely už s předstihem vyrobeno v Cařihradě. Poručil bosenskému sandžakbegu Ghazi Chosrev begovi, aby přivedl zkušené muže, kteří pod ním sloužili v osmanském předvoji a znali krajinu jižních Uher.

Jak později vzpomínal účastník porady šejk Ali Dede, povolal Chosrev na sultánův rozkaz letitého již velitele od lehké jízdy jménem Al'Tudša. Sotva přicválal, bez jakýchkoli okolků byl ihned uveden do rady a představen panovníkovi. Nestačil si ani sundat přilbu nebo odložit toulec se šípy. „Šťastný a veliký vládce si přeje tvoji radu, starý,“ pronesl Chosrev. „Je snad lepší rada než udeřit na nevěřící?“ odvětil veterán. Ale Chosrev nesouhlasil: „Zkušenost nás naučila, že je těžké odolat mocnému nájezdu semknutých řad nepřátelského rytířstva. Kdyby rozbili naše řady a vrhli nás zpět, ocitli bychom se v nebezpečí.“ Raději doporučil svému pádišahovi před útokem na nevěřící znovu uvážit plán bitvy. K jeho radě se postupně připojili i ostatní vezíři a begové. Zatím se mělo rozbít ležení a prozkoumat plán pod hřebenem. Sultán proto nařídil Rumelijcům Ibrahim paši opatrně sejít ze svahu a začít s budováním nového postavení. Pro jistotu přidal velkovezírovi čtyři tisícovky svých janičářů. Ibrahim paša měl osobně obhlédnout terén pod hřebenem a posoudit jeho využití v bitvě, která, jak se zdálo, zůstane odložena na zítřek.

Zároveň válečná porada rozhodla o vyslání smederevského beglerbega Ghazi Baliho a jeho spolurodáka, bosenského správce Ghazi Chosreva na čele dvou oddílů nepravidelné jízdy, každého přinejmenším o pěti tisících mužů, směrem k Nagynyáradu. Oba zkušení velitelé nenesli nadarmo původně arabský titul *ghazi*, jenž byl udělován zasloužilým bojovníkům za hrdinské činy ve válkách s nevěřícími – šlo tedy o jakousi obdobu křesťanského rytíře, přičemž slovo samotné znamená doslova „ten, kdo bojuje

pro víru“. Nyní měli vlastně provést velkorysý obchvat pravého křídla protivníkovy formace. Jednalo se o častý a oblíbený manévr všech nomádských armád, jež uvykly válčení na rozlehlých stepích. Kdysi byl tento taktický prvek především specialitou Mongolů. Od nich jej převzali i Turci, kteří se s Mongoly často potýkali, až se tatarský chán na Krymu nakonec stal vazalem cařihradských sultánů. Ostatně určitý tatarský kontingent se pravděpodobně nacházel i mezi Sulejmanovými bojovníky u Moháče. K uskutečnění záměru, jež měli Turci na mysli, bylo zapotřebí obejít postavení křesťanů ze západní strany, pokud možno v takové vzdálenosti, aby protivník nic nezpozoroval. Když se jízda dostala širokým obloukem nerušeně až do týla nepřátelského uskupení, ve vhodnou chvíli mohla zaútočit jako náhlá smršť na bitvou zaujaté oddíly protivníkovy armády.

Pro takový účel se přirozeně hodila především lehká jízda, zvyklá rychle se pohybovat i v neznámém terénu, schopná pružně reagovat na měnící se vývoj zápolení i nečekané okolnosti. Osmanští vojevůdci podobnými úkoly často pověřovali nepravidelné jízdní oddíly nazývané *akindžilar* (v jednotném čísle *akindži* čili „jezdec“), které si najímali přímo v průběhu tažení na Balkáně. „Jezdci“ pocházeli nejčastěji z bulharských, srbských a bosenských oblastí sultánovy říše. Vyzbrojeni lukem, šavlí a kopím nepoužívali téměř žádnou ochrannou zbroj. Spoléhali se na rychlost svých koní a na moment překvapení. Pokud se mohli pohybovat v otevřené krajině, dokázali napáchat ohromnou spoušť i daleko v zázemí napadeného protivníka. Brali veškerou kořist, kterou dokázali uvést, nejraději otroky. Co neuloupili, to zničili ohněm. Skvěle ovládali umění záškodnické války a způsob boje založený na výpadech a léčkách. Proto sloužili také jako hlídky a předvoj pro řadové vojsko. Bali beg se už od jarních měsíců s početným houfem *akindžilar* potuloval ve směru postupu velké Sulejmanovy armády, zkoumal sílu křesťanského odporu a odolnost uherských obranných postavení. Tentokrát ale dostal výslovný rozkaz neplést se do bitvy, dokud neuvidí křesťany prchat. Teprve potom měl pronásledovat

Osmanský jezdecký lučištník. Litografie z první poloviny 16. století vychází z německých tisků spojených s obléháním Vídně v roce 1529. Postava jezdce s lukem a toulcem ukazuje typ pohyblivého bojovníka, který v evropské obrazové představě zosobňoval rychlost, obratnost a neustálý tlak osmanské jízdy.

utíkající a zároveň napadnout křesťanský tábor, který – jak se osmanské velení dohadovalo – ležel někde na severu za postavením uherské armády. Bali begovým prvořadým úkolem bylo zabránit příchodu křesťanských posil od západu.

Třiceti tisícům Rumelijců trvalo skoro hodinu, než se shromáždili na úpatí svahu. Ke konci přesunu je počala obtěžovat dělostřelba přicházející z křesťanského postavení. Na tak velkou vzdálenost ale nemohla způsobit žádné škody. Zachovávající klid rozložily se rumelijské oddíly postupně do linie opřené pravým křídlem o Földvár, levým křídlem o vesnici Majs, která zde stojí dodnes. S pomocí janičárů se vojákům Ibrahima paši dokonce podařilo dostat k Majsu i přibližně polovinu dělostřeleckého arzenálu, jenž armáda přitáhla na bojiště s sebou. Neodvážili se však děla vyvézt blíž nepříteli, a proto je ukryli v táhlé prohlubni na úpatí svahu, která začínala východně od Földváru a táhla se až přes katastr dnešního Majsu, přibližně podél ulice Mihályho Táncsicse. Při pohledu z vyvýšeniny se osmanské velení domnívalo, že prohlubeň připravili Uhři jako ochranný příkop. Ve skutečnosti šlo o dílo přírody, snad jen zesílené v důsledku intenzivních srážek onoho deštivého léta.

Jak se mělo záhy ukázat, postavení pro svou artilerii nezvolil turecký střed příliš vhodně. Aby dokázali střílet přes okraj prohlubně, zvedli osmanští dělostřelci hlavně svých zbraní. Střely proto nemohly jako obvykle opisovat velmi plochou dráhu letu, téměř vodorovnou s povrchem terénu, nýbrž sledovaly poněkud strmější, ale o to méně účinnou křivku. Jako dělostřelecká munice se tehdy užívaly obyčejné kamenné nebo železné koule. Tajemství jejich výkonnosti nespočívalo ve výbušné síle při dopadu, ale v průrazné síle během letu. Jinými slovy, aby koule vystřelená z děla dokázala srazit co nejvíce pěšáků i jezdců, musela letět pokud možno rovně a v přiměřené výšce nad zemí. Čím větší úhel během svého klesání svírala se zemí, tím více se zmenšovala pravděpodobnost zásahu. K dovršení všeho úval, v němž se osmanská děla zastavila, byl právě tak

hluboký, aby ztížil účinnost střelby a zároveň neposkytl dělostřelcům dostatečnou ochranu před očekávaným útokem křesťanské armády.

Janičáři se proto snažili narychlo opevnit postavení artilerie pomocí řetězů a naostřených kůlů. Použili i dřevěné tarasy – veliké štíty podobné těm, kterými husité mezery vyztužovali ve svých vozových hradbách. Podle sultánových inventárních záznamů vezla jeho armáda takových tarasů asi tisíc. Osmanské prameny hovoří dokonce o nasazení dělových vozů. Není ovšem jasné, co tím myslí. V dobových vojenských příručkách a teoretických spisech namnoze německého nebo italského původu bychom našli popisy válečných vozů s korbou zakrytou dřevěnými fošnami jako primitivním pancéřováním. Dokonce i v knihovně sultána Mehmeda II. (vládl 1451–1481) a jeho následovníků se nacházela podobná díla. Skicáře Leonarda da Vinciho obsahují plány těžce vyzbrojeného vozidla, jež autor navrhl pro milánského vévodu Ludovica Sforzu v roce 1487 a jež bývá někdy označováno jako pravzor tanku. Turci však u Moháče spíše použili vozy, v nichž přepravovali samotné hlavně děl během tažení. Vozy ovšem mohly být snadno upraveny k tomu, aby je obsluhy použily jako střelecká stanoviště. Takže obsluhy nemusely hlavně děl pracně překládat na odděleně převážené lafety. V každém případě linie řetězů, kůlů, tarasů a vozů, osazená artilerií a střelci z ručnic, představovala pro křesťanskou jízdu v podstatě neprůchodnou překážku. Ale ještě než se podařilo tuto smrtonosnou hráz dobudovat, křesťanský útok začal...

Královské vojsko na bitevním poli

Vojsko uherského a českého krále Ludvíka Jagellonského stálo v poli také již od samého rána. Hned po východu slunce a ranní modlitbě se oddíly začaly řadit do bojové sestavy. Nemocemi předčasně zestárlý palatin (uherský místokráľ) Štěpán Báthory s velkým sebezapřením doprovodil

Portrét Ludvíka Jagellonského pocházející z období těsně před moháčskou bitvou. Panovník je ověnčen Řádem zlatého rouna. Ačkoli se příslušníci řádu zavazovali ke vzájemné pomoci a ochraně křesťanství, většina vládařů nechala mladého krále osmanské hrozbě napospas.

svého vládce k prohlídce jednotek. Útrapy polního tažení provlhlou krajinou v povodí Dunaje vyvolaly u Báthoryho návrat těžkých záchvatů dny. Ač se jinak pohyboval jen na voze, přemohl tělesnou bolest a v jitru rodícího se teplého, slunného dne vyjel v sedle koně po Ludvíkově boku před řadící se vojsko.

Po vzoru dávných hrdinských příběhů měl panovník povzbudit své vojáky a dodat jim odvalu. Společná ranní přehlídka však sledovala ještě jiný účel. Armádou kolovaly zvěsti, že Ludvík v táboře vůbec není a skrývá se na budínském hradě. Podobné fámy se nerodily jen v důsledku válečné nejistoty a otřesené morálky. Mnozí z křesťanských bojovníků mladého Jagellonce dosud nikdy nespátřili a sotva by k tomu za normálních okolností našli příležitost. A tak Ludvík následován palatinem projížděl mezi vojskem s obnaženou hlavou, aby podle slov pozdějšího kronikáře „tím snázeji od lidu svého byl poznán“. Báthory přitom na něj ukazoval a volal: „Hle, váš král! Za něj bojujte, za svou vlast a celé křesťanstvo na Turky udeřte, čest Boží a svého národa na paměti mějte! Ne v svůj malý počet zbrojný, ale v samého Boha doufejte!“ Palatinovy pobídky nepadly do nepřipravené půdy. Hodně mužů, kteří se zde v ranním slunci shromáždili – bez ohledu na stupeň urozenosti a původ –, cítilo odpovědnost, lásku nebo jiné pouto přinejmenším ke své zemi či zděděné křesťanské víře, a možná i ke svému panovníkovi. Zejména uherská šlechta překypovala v posledních dnech bojechtivosti a projevy vlastenectví. Zčásti pod vlivem těchto nálad vojsko – pohnuto palatinovou výzvou – nyní složilo tvář v tvář mladičkému králi slavnostní slib. Stržení vlnou nadšení přidali se dokonce i najatí žoldnéři, kteří obvykle dávali přednost osobním hmotným zájmům. Všichni teď přísahali, že jsou odhodláni podstoupit krajní nebezpečí i smrt pro vlast, víru, své rodiny a svobodu.

Přirozeně také Ludvík osobně se chystal v nastávajícím střetnutí projevít chrabrost, jak mu přikazovalo jeho postavení křesťanského rytíře a příslušníka jedné z nejurozenějších panovnických rodin tehdejší Evropy.

Velení nad armádou ale králova válečná rada svěřila jednapadesátiletému Pavlu Tomorimu, arcibiskupovi kaločskému a vrchnímu hejtmanu jižní vojenské hranice. Přestože v roce 1520 vstoupil do františkánského řádu a o tři roky později obdržel od papeže významný církevní úřad, byl Tomori starý voják, který vcelku úspěšně strávil řadu let v pohraničních bojích s tureckými vetřelci. Tak početnou armádu však ještě nevedl. Příliš mu nepomohlo, že dostal k ruce Jiřího Zápolského, spišského hraběte a mladšího bratra sedmihradského vojvody Jana Zápolského. Ze strany Ludvíkovy válečné rady to byl spíš politicky motivovaný tah, kterým se snažila přimět mocný klan Zápolských k užší spolupráci s královským dvorem. Ani sám Ludvík Tomorimu jeho úkol neulehčoval. Zatímco turecký sultán se již stačil osobně zúčastnit nejméně dvou velkých tažení, dvacetiletému Ludvíkovi bez ohledu na jeho nespornou statečnost chyběly bližší válečné zkušenosti. Přesto neváhal plést se Tomorimu do velení, některé hejtmanovy rozkazy dodatečně měnit, jiné ignorovat.

Ludvíkova armáda v počtu sotva překračujícím asi dvacet pět tisíc mužů se po přehlídce hnula od svého tábora směrem na jih. Velení ji rozdělilo do dvou sledů. Ve středu prvního pochodovala masa přibližně deseti tisíc pěšáků vyzbrojených píkami, halapartnami, mušketami, ale také kušemi a luky. Část z nich nesla pavézy, veliké štíty, které došly ve střední Evropě obliby ještě za husitských válek před sto lety. Nejen díky rozmanitému vybavení zbraněmi i zbrojí vyhlížela královská pěchota jako dosti pestrý a barvami hýřící dav. Našli bychom v ní španělské mušketéry, německé lancknechty, české pavézníky a halapartníky, uherské střelce, Italy, Rakušany, Poláky.

Většina oddílů bojovala pod svými hejtmany, kteří je vedli už na cestě do Uher a k Ludvíkovu vojsku. Z Čech přitáhl podkomoří českých královských měst, urozený rytíř Jakub Kyšperský z Vřesovic a na Valči, doprovázený svým synovcem Janem z Vřesovic. Bez otálení vyslyšel královy žádosti o pomoc a v poměrně krátkém čase posbíral oddíly z Kadaně,

Dílňa mečířů v Kodexu Balthasara Behema. Miniatura zachycuje městské řemeslníky při výrobě a prodeji zbraní, tedy svět každodenní práce, bez něhož by se válečná výprava nemohla uskutečnit. Meče a další chladné zbraně všeho druhu vznikaly v rukou specializovaných mistrů, kteří byli součástí městských cechů a širšího trhu s vojenskou výstrojí. Obraz připomíná materiální zázemí války: za každým ozbrojencem na bojišti stály dílny, obchodní vazby a dlouhá řemeslná tradice.

Německá plátová zbroj z Augsburgu, přibližně z let 1510–1520. Dokonale tvarované a hustě žlábkované pláty představují typ zbroje, který bývá spojován s tzv. maximiliánským stylem a s vrcholnou produkcí jihoněmeckých zbrojářských dílen. Podobná výstroj byla určena pro aristokratické a dvorské prostředí, v němž ochranná funkce zbroje splývala s reprezentací společenského postavení. V době Ludvíka II. patřily augsburské, norimberské či innsbrucké dílny k nejprestižnějším centrům výroby luxusních zbrojí ve střední Evropě.

Loun, Mostu, Tábora a Žatce. Pod jeho velení se přidaly některé další jednotky. Mezi nimi vynikala velikostí hotovost Boleslavského kraje, na jejímž shromáždění a zaplacení se nejvíce podílela bratrská šlechta v čele s hlavním světským ochráncem Jednoty bratrské, panem Konrádem Krajířem z Krajku. Značnou částkou přispěl i luterán Jan z Vartemberka a jeho přátelé. Urození páni svěřili hotovost krajskému hejtmanovi a zároveň hejtmanovi krajířovských panství rytíři Jindřichu Hložkovi ze Žampachu a na Březně. Kromě Hložkových lidí se k Jakubovi z Vřesovic připojilo pravděpodobně i šest set pěšáků placených Jindřichem VII. z Rožmberka na čele s rožmberskými dvořany Mikulášem Zlínským z Vizovic a Zdeňkem Loubským z Lub. Z Moravy přitáhlo 1300 žoldnéřů, které za peníze od papeže v květnu 1526 naverboval papežův uherský vyslanec Giovanni Burgio, snad za pomoci Ludvíkova kancléře Štěpána Brodariče. Na post velitele Burgio zjednal italského kondotiéra Hannibala z Cypru.

Napravo i nalevo od pěchoty vyrazily kupředu houfy dobře vyzbrojených jezdců. Plátová brnění se střídala s kroužkovými košilemi, uzavřené helmy opatřené hledím s oblíbenými typy orientálních přilbic. Nejzřejmější si opatřili nákladnou celoplátovou zbroj, která představovala nejen důkladnou ochranu, ale také skvostné ukázky řemeslné práce. Taková díla se do Uher mohla dostat buď ze severní Itálie, kde v Miláně, Brescii, Mantově, Florencii nejlepší kovotepci zpracovávali zakázky také pro střední Evropu, nebo z proslulých bavorských a tyrolských platněřských dílen v Augsburgu, Landeshutu, Norimberku a Innsbrucku. Už Ludvíkův otec král Vladislav si nechal vyrobiť takovou zbroj v Augsburgu. Dílna augsburského zbrojíře Kolmana Helmschmieda dodala úplnou jezdeckou zbroj, zahrnující i ochranu koně, pro Ludvíkova švagra arcivévodu Ferdinanda právě v roce 1526. Dost možná, že i Ludvíkovo vlastní brnění, zdobené po celém povrchu jemně tepanými ornamenty ve tvaru čtyřcípých hvězd, pocházelo z jihoněmeckého obchodního střediska.

Častěji však bylo možno v řadách křesťanů zahlédnout jen kyrysy chránící hrud' nebo plece. Takovou lehčí, ale přece jen působivou a mnohdy bohatě zdobenou výzbrojí se vyznačovali husaři, divocí srbští jezdci v uherském žoldu. Odkud se vzalo jejich pojmenování, není zcela jasné (nejčastěji se maďarské slovo *huszár* odvozuje z posbrštěného italského výrazu *corsaro*, označujícího námořní lupiče a bandity vůbec). V bojích s Osmany se však výborně osvědčili jako lehká jízda. Zejména uherský král Matyáš Korvín je rád přijímal do svých služeb. Bojové zvyklosti stejně jako odění husarů přejímali i mnozí uherští válečníci. Jako první zbraň při útoku používali husaři 4,5 až 5 metrů dlouhé kopí. Poté se ke slovu dostaly palcáty, sekery, bojová kladiva, šavle a meče. Nepřátelské údery zachycovali zvláštními štíty obdélníkového tvaru s netypicky vykrojeným zakončením, kvůli němuž husarské štíty připomínaly ptačí peruť. Ostatně se jim i říkalo „křídlaté“. Ani křesťanská jízda nepoužívala střelné zbraně. Jezdecké pistole nebo arkebuzy – kratší obdoby pěchotních mušket – se rozšířily v jezdecktvu evropských armád teprve po polovině 16. století.

U Moháče bojovala uherská jízda ještě postaru, osvědčeným, tradičním způsobem hodným křesťanského rytíře, který usiloval dokázat svou odvahu tváří v tvář nepříteli. Ostatně tyto jezdci většinou patřili k soukromým družinám uherských baronů. Část z těchto bohatých a mocných pánů dokonce napodobovala zvyk, jež kdysi zavedl Matyáš Korvín, neboť z vybraných husarů sestavovala své tělesné gardy. A všichni baroni pospolu obvykle neprojevovali příliš velký smysl pro zavádění nějakých převratných novot do výzbroje drobné válečnické šlechty, která jim sloužila. Ta nyní vyrazila do boje na zavolání svých patronů, aby splnila základní povinnost vazala. Právě křídlo vedl chorvatský bán František Batthyány, kterému stál po boku Jan Tahy hrabě z Tahváru a Tarkö. Levého křídla se ujal správce temešské župy Petr Perényi ze Siklósu. Ten se jako věrný přívrženec Zápolských později stal strážcem koruny, a dokonce sedmihradským vojvodou. V prvním šiku se obklopeni svými družinami nacházeli

další přední šlechtici království jako někdejší správce Bělehradu a Šabacu, nyní szatmárský župan Ondřej Báthory hrabě z Eczedu (palatinův nevlastní bratr), uznávaný válečník Tomáš Széchy hrabě z Felső-Lindvy, František Drugeth pán na Humenném, nejvyšší komorník Gabriel Perényi, sedmihradský velmož a rovněž straník Zápolských Imrich Czibak, Ondřej Pálóczy i další spojenci rodu Perényiů. Kromě nich se v přední linii pohybovali oba velitelé – Jiří Zápolský a Tomori.

Před celým prvním sledem se navíc ještě vezlo pětasedesát polních děl vesměs malé ráže. Několik těžších kusů, které s sebou armáda

Petr Perényi, jeden z předních uherských magnátů počátku 16. století. Už před bitvou u Moháče patřil k vlivným osobnostem království a k aristokratům, na jejichž moc musel Ludvík brát ohled. Po roce 1526 sehrál významnou roli v zápasích o uherskou korunu.

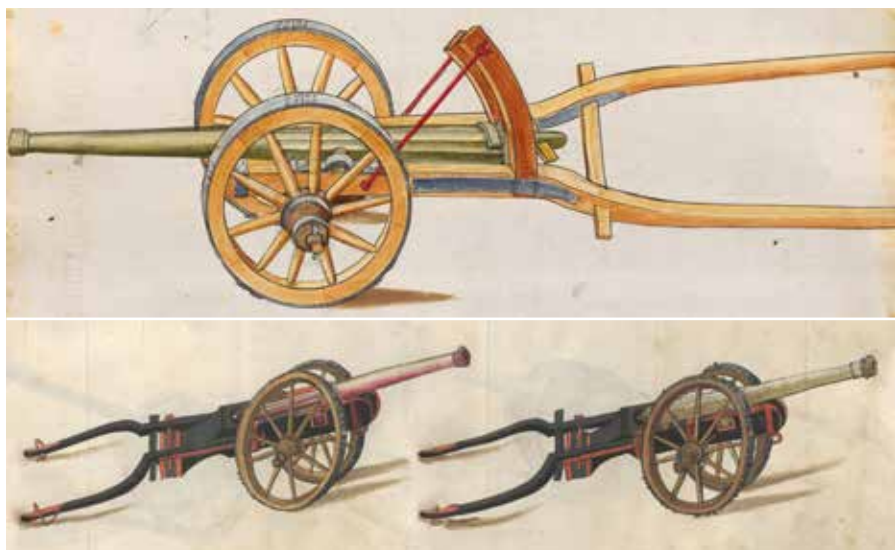
měla, pocházelo z arzenálu budínskému hradu. Asi tři desítky novějších děl nakoupil ve Vídni rakouský šlechtic Jan hrabě z Hardeggu, který zároveň převzal velení nad celou Ludvíkovou artillerií. Její největší část, použitelná v polní bitvě, se skládala převážně z lehkých *falkonetů* (česky též „sokolnice“) s ráží nanejvýš 70 milimetrů a poněkud průraznějších *kulverinů* (název odvozen z původního latinského pojmenování *colubrinus*, tedy „užovka, užovkovitý“), které mohly vystřelovat alespoň dvoukilogramové projektily. V Uhrách se jim přezdívalo jednoduše „tryskové pušky“ nebo také podle německého vzoru „bitevní hadi“ pro dlouhý, úzký tvar hlavně. Kromě „sokolnic“ či „hadovek“ se Ludvíkovo dělostřelectvo

Bitva u Moháče

spoléhalo dokonce i na staré houfnice a tarasnice. Některé z nich dost možná ještě pamatovaly války uherského krále Matyáše Korvína. Dnešnímu člověku by taková artilerie připomněla spíš klukovské hračky, ale při vhodném použití přece jen mohla nepříteli způsobit citelné potíže. Bohužel v Ludvíkově okolí se jen málokdo z velících důstojníků mohl pochlubit zkušenostmi z využití dělostřelectva v polní bitvě. Tomori k nim pohříchu nepatřil. Arcibiskup raději důvěřoval taktice prudkých, překvapivých jezdeckých útoků, která mu přinesla úspěch v předchozích střetech s Osmany.

Druhý sled tvořil mohutný útvar těžké jízdy, nejlépe vyzbrojená část uherské armády, skutečný výkvět Ludvíkova rytířstva. Těla mnohých bojovníků krylo plátové brnění téměř doslova od hlavy až k patě. Takto je vnímal i nepřítel. Dovedně iluminované kresby, jež zdobily vypravování osmanských kronik o válkách Sulejmana I. s Uhry, zpodobňují křesťanské bojovníky obvykle zcela uzavřené do železného zbroje, hlavy i s obličejí schované v kulatých přilbách se spuštěným hledím. Šedavou barvu zbroje křesťanů jen místy narušovala prosakující krvavá červeň... Někteří rytíři dokonce opatřili kovovými pláty i své koně. Podle drahé zbroje se dala předpokládat přítomnost krále a jeho družiny.

Skutečně, Ludvík se pohyboval někde uprostřed početného houfu. Jeho jádro tvořily asi čtyři tisícovky jezdců, provázející svého panovníka už od Budína. Celé skupině velel z králova pověření nejvyšší komorník Mikuláš Tharczay. Ludvíka obklopovala další tisícovka zvláště vybraných, většinou polských a českých těžkooděnců. Mezi nimi zaujali své místo tři uherští šlechtici se zvláštním posláním – Kašpar Ráskay hrabě z Nógrádu, Valentin Török z Enyingu a Jan Kállay z Nagykaló, přezdívaný „Rytíř“. Jejich úkol, který jim v předvečer bitvy výslovně uložila válečná rada, zněl za každou cenu v nastávajícím střetnutí ochránit králův život. Uherský kronikář Mikuláš Istvánffy všechny tři vykreslil jako nejudatnější a nejbojovnější muže v králově okolí. Pravdou je, že Ráskay se již stačil

Falkonet na kolové lafetě – pohyblivé polní dělo, s nímž armády první třetiny 16. století počítaly nejen při obléháních, ale i v otevřeném terénu. Menší ráže znamenala snazší přepravu a rychlejší manipulaci než u těžkých kusů a podobná děla byla přivezena i na moháčské bojiště. Jejich skutečný účinek ovšem závisel na postavení, terénu, včasné přípravě a schopnostech obsluhy.

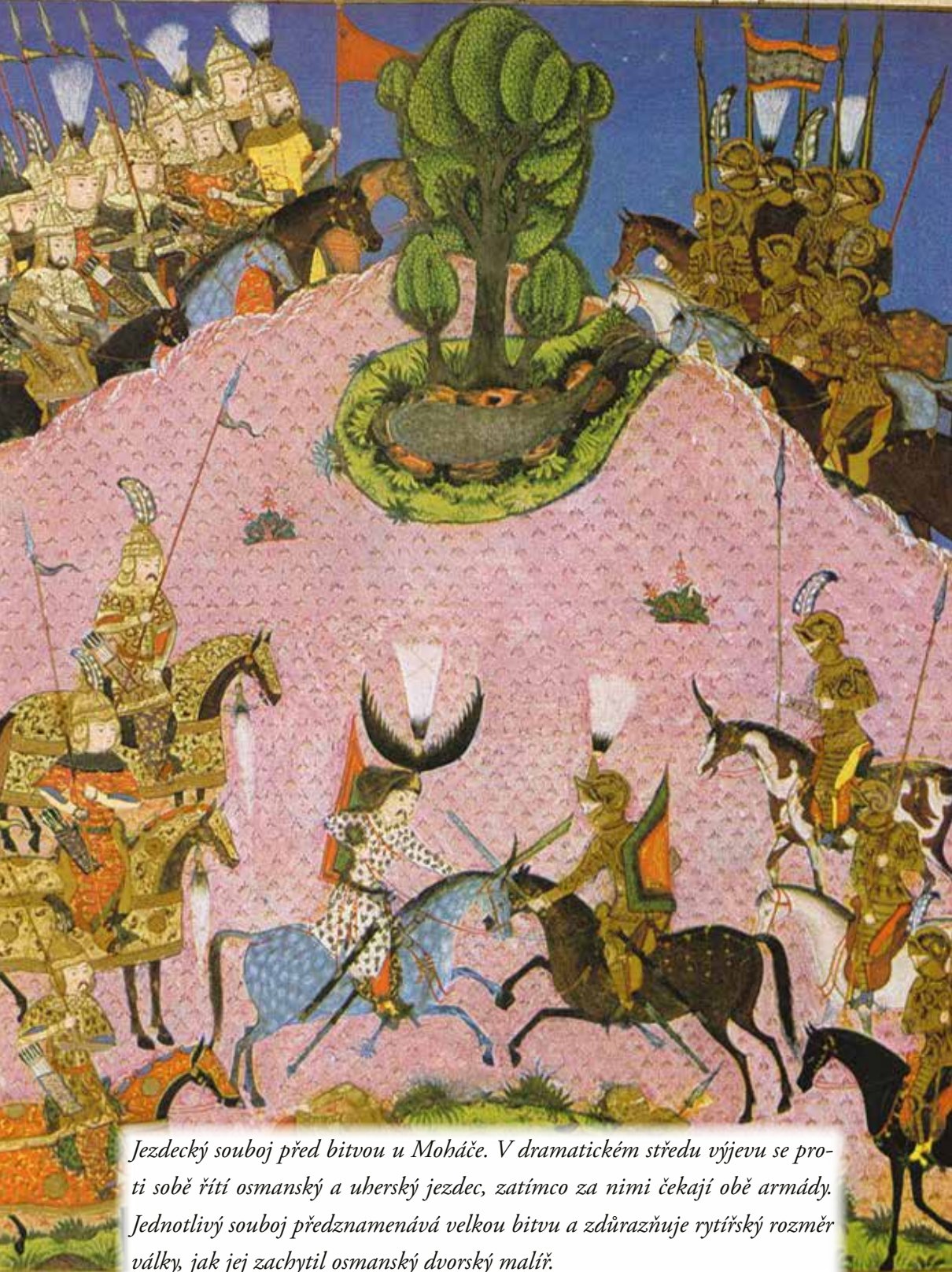
proslavit mnoha bitvami, pohříchu hlavně na půdě korunních sněmů. Jako ve své době známý básník a ctitel humanistické literatury vládl sice dobře perem, ale co mečem? Török s Kállayem se mohli zatím chlubit pouze mládím. Všichni tři nejspíš nepochybovali o vlastní odvaze, avšak jejich hlavní kvalifikace pro svěřenou úlohu zřejmě spočívala v okázalé věrnosti, kterou prý Ludvíkovi projevovali.

I mnozí další z králových družiny patřili k Ludvíkovým stálým dvořanům a společníkům. Čestné místo mezi nimi náleželo hofmistru královského dvora Petru Korlatkovi a královskému podkonímu Kašparu Horváthovi z Vingártu. Ludvíkovi za zády se drželi sedmihradský šlechtic a králův pokladník Štěpán Maylád, přes nevysoký věk již pověstný znalec vojenského řemesla, dále osobní královi komorníci – Slezan

Válečná rada Ludvíka Jagellonského před bitvou u Moháče. Uherský a český král je zobrazěn uprostřed tábora, obklopený velmoži, rádci, zbrojnoši a děly. Miniatura ukazuje, jak si osmanské prostředí představovalo Ludvíkův dvůr a vojenskou moc jeho království.

می این بان ان کینت کیر
یدان دم حیران شد باد
رده یسز بر نیزه دوسن
ایچی سپه کویو یچی چن

Jezdecký souboj před bitvou u Moháče. V dramatickém středu výjevu se proti sobě řítí osmanský a uherský jezdec, zatímco za nimi čekají obě armády. Jednotlivý souboj předznamenává velkou bitvu a zdůrazňuje rytířský rozměr války, jak jej zachytil osmanský dvorský malíř.

نشد محمد خدابالاور
محمد انچه ان تکه شادان
نبدن کمر که بنوک پسنان
گنشد برهم مطفردو شیر

Oldřich Cetrys z Lorenzdorfu a polský šlechtic Ondřej Trepka. Svého vladaře doprovázeli i někteří čeští bojovníci, především Štěpán Šlik – titulární hrabě z Holíče a Bassana, zakladatel proslulého stříbrnosného Jáchymova – se svými příbuznými, bratranci Albrechtem, pánem na Lokti a velitelem dvou set jezdců, a Albínem z falknovské větve sezením na Nejdku, městě a hradu nad říčkou Rolavou nedaleko Karlových Varů. Kromě nich prameny uvádějí ještě Jana Bezdružického z Kolovrat na Buštěhradu, Buriana z Gutštejna, příslušníky dvou starobylých rytířských rodů z Markrabství moravského Jana Prusinovského z Víckova a Zikmunda Kropáče z Nevědomí a mnoho dalších českých i moravských šlechticů.

Poblíž jagellonského vládce se nad hlavami jezdců třepotala korunní korouhev, na které se třpytil zlatem vyšíтый obraz Panny Marie. Korouhev střežil dvorský sudí Jan Drágffy, kterému podle starého obyčeje odňali z bot ostruhy, aby prý „na utíkáni ani nepomyslił“. Po králově pravici se shromáždili uherští preláti a biskupové na čele s nejvyšším kancléřem království, ostřihomským arcibiskupem Ladislavem Szalkayem, který si zároveň osoboval úlohu předního králova rádce (zdaleka nejen) v církevní politice. Stáli tady záhřebský biskup Šimon Bakócs z Erdödu se svým bratrem, velkovaradínský biskup František Perényi, biskup z nedalekého Pětikostelí Filip Móre, bosenský biskup Jiří Palinay, nitranský biskup Štěpán Podmanický a také probošt kapituly ze Stoličného Bělehradu (maďarsky Székesfehérvár) Imrich Bebek. Nalevo od krále bylo vidět palatina Štěpána Báthoryho hraběte z Eczédu i jeho bratra Jiřího, který zastával úřad nejvyššího podkoního, biskupa z Rábu Baltazara Paksiho, vácského biskupa Jana Országha, zemského soudce a zalanského župana Ambrože Sárkányho z Ákoszházy, Františka Csaholyi hraběte z Csanádu a mnohé další uherské barony. Po obou stranách doprovázely tento zástup bohatýrů skupinky husarů, lehce oděných jezdců z magnátských družin, a dokonce i menší oddíly pěchoty.

Křesťanské vojsko urazilo během dopoledne asi šest kilometrů směrem k jihu, než je zastavily strmé břehy říčky Borzy, která přetínala planinu v přibližně západovýchodním směru. Rychlost postupu vskutku nebyla nijak závratná, přestože rovinný terén jižně od Moháče nekladl takové překážky, jaké museli zdolávat osmanští protivníci na vyvýšené plošině. Převážně písčité půda zarostlá vysokou travou, místy rákosem a ostřicí, brzdila hlavně pěšáky a dělostřelce. Jezdci se dostávali do potíží spíš na levém křídle, kam zasahoval pás dunajských mokřin. I tak se ale všichni museli vyhybat proláklínám naplněným po dlouhotrvajících deštích vodou. Když vojsko překonalo po můstcích a brodech tok Borzy, jeho pohyb se zastavil. Důstojníci se namáhali obnovit bitevní formaci rozrušenou pochodem. První sled, původně seřazený do šiku ne delšího než 1600–1900 metrů, se roztáhl do délky téměř čtyř kilometrů. Velení se totiž obávalo turecké početní převahy a chtělo protivníkovi znemožnit nebo alespoň ztížit případný pokus o křídelní obchvat.

Původně se na poradě v Ludvíkově stanu zvažovala možnost posílit zabezpečení křídel válečnými vozy, jakousi posuvnou dřevěnou hradbou. Nakonec vozy zůstaly jako ochrana ležení. Před středovou formací pěchoty byla do palebního postavení rozmístěna děla. Hlavní síly druhého sledu se uspořádaly v poněkud kratší linii do pěti řad. Král stál ve čtvrté řadě, obklopen komorníky a dvořany. Jeho lidé s sebou vedli i čerstvé náhradní koně, na kterých by Ludvík mohl z bojiště uniknout, pokud by hrozila porážka. Oba křesťanské šiky dělila podle očitého svědka vzdálenost, „co by kamenem dohodil“. Muži z předních řad viděli před sebou ubíhat planinu až k Földváru, ležícímu ještě zhruba dva kilometry na jih, kde se zdvíhal táhlý hřeben vyvýšeniny. Tomuto úzkému pruhu země bylo souzeno stát se bitevním polem. V té době už se na něm objevovaly skupinky *akindžilar*, nepravidelné osmanské jízdy, které se utkávaly s předsunutými uherskými hlídkami a zase mizely.

Minulo poledne. Hlavní síla Sulejmanova vojska se dosud neukázala. Křesťanské velení ji spíš tušilo někde za pahorky na jižním obzoru, protože průzkumné oddíly kvůli potyčkám s *akindžilar* nemohly už od rána proniknout za linii Majs–Földvár. Jen z dálky se nesoucí zvuk bubnů a píšťal prozrazoval blízkost protivníka. Zatímco turecké oddíly, postupně zaplňující severní okraj vyvýšené planiny, viděly křesťanské vojsko jako na dlani, uherští vojevůdci stále tápali v nevědomosti, co nepřítel zamýšlí. Arcibiskup Tomori doufal, že se mu podaří předsunuté jednotky nepřítel vyprovokovat k neuváženému výpadu. Poté by mohl protiútokem smést osmanský předvoj a možná by celá sultánova armáda propadla panice. Rumelijci, kteří se jako první objevili v dohledu, se ale neměli k tomu, aby se vyřítili do bezhlavého náporu. Tomorimu nezbývalo než čekat na příhodnou chvíli, až bude moci uvést do chodu záložní plán. Ten spočíval v úmyslu napadnout Osmany při sestupu z vyvýšeniny k Földváru. Tomori chtěl zaútočit, jakmile se na planině před ním ocitne právě takové množství sultánových vojáků, které by ještě dokázal zničit, aniž by jej ohrozila turecká početní převaha. I kdyby se mu nepodařilo zasáhnout větší část osmanských sil, předpokládal, že zmatek a strach vyvolaný první porážkou obrátí zbylé protivníkovy jednotky na útěk. Plán odvážný až k bláznovství vyžadoval přesně načasovat jediný úder, který mohla křesťanská armáda podniknout, a vykonat ho s neochvějnou rozhodností. Zatím ale nebylo na koho útočit, jako by Osmani o Tomoriho plánu věděli a odmítali vyplnit přísouzenou roli. Nebo snad chtěli vylákat Ludvíka z jeho výhodného postavení? Ani Ludvík, ani Tomori ovšem nemohli vědět, že osmanské vyčkávání způsobila únava z těžkého pochodu a nerozhodnost Sulejmanovy válečné rady nad výběrem času i vlastního místa nazrávajícího střetnutí.

Zatímco sultán s vezíry zvažoval odložení bitvy na zítřek, Ludvík se upřímně nudil. Několik hodin marného čekání vyčerpalo zbytky Ludvíkovy trpělivosti a král vydal svému doprovodu povel k návratu do tábora.

Ilustrace z rytířského eposu Theuerdank, vydaného roku 1517. Dřevoryt je cenným dokladem podoby plátové zbroje na počátku 16. století: zachycuje ozbrojence v uzavřených přilbách, členěných kyrysech a dalších ochranných součástech, které tvořily výstroj nejtěžší jízdy i vybraných pěších bojovníků.

Slunce již minulo nejvyšší bod svého putování po obloze a začínalo se klonit k západu. A Turci stále nikde. Dnes tedy rozhodnutí nepadne. V té chvíli hlásili zvědové nějaký pohyb napravo od bitevního postavení prvního sledu. V dálce bylo možné zahlédnout rychle se pohybující hroty kopí a špičky bunčuků, tradičních odznaků tureckých a tatarských náčelníků (v podobě žerdí s koňskými ohony zakončených zlatou koulí a půlměsícem). Záblesky slunečních paprsků, jež se odrážely od přileb a obnažených zbraní, rovněž prozrazovaly přítomnost silného útvaru osmanské jízdy. Dusot muslimských koní však slábl a mizel někam na severozápad.

Tomori usoudil, že už se patrně nejedná o nějaký klamný výpad, kterým v posledních dnech musel čelit již vícekrát. Podle odhadované síly tureckých jízdních oddílů se spolu s dalšími uherskými veliteli přiklonil spíše k názoru, že nepřátelská kavalerie se pokouší o obchvat Ludvíkova vojska, anebo snad směřuje k téměř nechráněnému křesťanskému ležení. Pověřil tedy Kašpara Ráskaye, aby spolu s Törökem a Kállayem sebral oddíl jezdců z královské gardy a pokusil se odhalit cíl protivníkovy manévru. Všichni tři ale – jak víme – obdrželi od válečné rady jinou úlohu, totiž posláním nejbližších tělesných strážců panovníka. Ráskay se vzpíral Tomoriho rozkazu. Proč by měl přijít o svěřený čestný úkol kvůli jinému a zjevně ne tak důležitému? Teprve když Ludvík potvrdil arcibiskupovo rozhodnutí, podvolil se. Tomori ve shodě s míněním válečné rady také považoval Ráskaye a jeho druhy za zdatné válečníky. Zůstává tedy záhadou, proč je vrchní velitel nyní odeslal pryč. Skutečně věřil, že by ze západní strany museli čelit nějakému skutečnému nebezpečí? Proč potom na Ráskayovu výpravu obětoval nanejvýš šest stovek husarů a něco lehké jízdy? Pro jistotu odeslal zpět do tábora několik dělostřeleckých baterií. Věděl ovšem, že ležení a s ním i tyl armády bývají pro *akindžilar* vždy nejzákladnějším cílem. Ani Ludvík nepovažoval noviny o výpadu Turků za znepokojivé. Alespoň ne natolik, aby zrušil svůj úmysl navrátit se do ležení.

Bitva začíná

Když se královo rozhodnutí doneslo Tomorimu, arcibiskup se upřímně zděsil. Takový úmysl by znamenal zmaření jediné naděje na úspěch. Pokud by dovolili sultánovi bezbolestně shromáždit své síly na planině, postavili by se nebezpečí otevřené polní bitvy, v níž by Sulejman I. mohl využít všech výhod své početní převahy. A jen pomýšlení na případný ústup k Budínu s osmanskou přesilou v zádech trýznilo Tomoriho už kolik dní jako nejhorší noční můra. Otočil koně a spolu se Zápolským uháněl k Ludvíkovi. Musel krále co nejdříve najít a stůj co stůj ho přesvědčit, že je nevyhnutelně třeba udělat jediné: zaútočit tady a teď. Ještě se ani nestačil prodrat k panovníkovi, když se z návrší nad Földvárem zvedl strašlivý vířskot rohů a píšťal, doprovázený hlučným válečným pokřikem osmanských bojovníků. Právě minula třetí hodina odpolední. Tomori si pravděpodobně uvědomil, co tenhle nový zvrat v dosavadním poklidném vývoji událostí znamená. Po svahu začalo sestupovat velké množství tureckých jezdců a četné oddíly pěchoty jako obrovský dav mravenců, které nějaká neznámá síla najednou vyvrhla z rozvaleného mraveniště.

Nikdy se nedozvíme, jak přesně proběhl rozhovor mezi králem a vrchním velitelem, jenž se odehrával na pozadí tohoto dechberoucího představení. Zdá se ale, že Tomorimu chvíli trvalo, než krále dostihl. Ten už sestoupil z válečného oře, nádherného zvířete, jehož tělo kryla čabraka zlaté barvy a hlavu zdobila péřová chocholka. Komorníci pomáhali Ludvíkovi svléknout nepohodlné brnění. Ze svého stanoviště Ludvík mohl jen s obtížemi sledovat pohyb nepřítele a domyslet si, k čemu se Turci chystají. Králova pozice byla od vyvýšené planiny vzdálená něco přes dva kilometry. Kromě terénních vln mu v rozhledu bránily i zástupy vlastní pěchoty a jízdy prvního sledu. Nedokázal proto odpovědně posoudit vážnost změněné situace. Naproti tomu arcibiskup už nejspíš pochopil

hrozící nebezpečí i ožehavost vlastního postavení. Asi ho však málo těšilo, že vcelku správně předvídal chování osmanské armády.

Nastával okamžik, který měl podle jeho válečného plánu rozhodnout o výsledku celého střetnutí. Ale Tomorimu se nepodařilo hned přesvědčit Ludvíka k útoku na Osmany. Mladý panovník zřejmě váhal. Proč? Snad že jeho pyšné a někdy i prudké povaze činilo zatěžko ustoupit před názorem podřízeného? Nebo tváří v tvář skutečnému nebezpečí podlehl stresu, a přece jen zakolísal? Nelze ani vyloučit, že na poslední chvíli zvažoval jiná řešení. Ale ústup by téměř jistě znamenal rozpad vojska a těžké ztráty, přinejmenším na pomalé pěchotě, artilerii a trénu. A pokud by Ludvíka napadla možnost bránit se v táboře opevněném vozovou hradbou, Tomori mohl nepochybně lehce dokázat pošetilost takového z vojenského hlediska sebevraždného rozhodnutí. Pomineme-li zásobovací obtíže (už teď měli v ležení těžkosti se zajištěním dostatečných zdrojů nezávadné pitné vody), početné osmanské dělostřelectvo by si s tak nepohyblivou a chatrně opevněnou překážkou bez obtíží poradilo.

Vzápětí dorazila za oběma veliteli překvapující zpráva. Turci se nešikují k boji. Místo toho se pustili do zakládání tábora! Lepší pomoc pro své argumenty mohl Tomori sotva najít. Nepřítel s bitvou nepočítá, moment překvapení bude tedy na straně Uhrů. Taková příležitost se už nemusí opakovat! Král posléze naléhavosti Tomoriho přesvědčování podlehl a svůj původní rozkaz odvolal. Nechal si podat prilbu, ale ještě se na vteřinu zarazil. Jeho zrak se – snad náhodou – znovu upřel k jižnímu obzoru, kde na hřebeni vyvýšeniny zahlédl hemžící se davy tureckých vojáků. Při tomto pohledu naplno procitlo vědomí nevyhnutelné skutečnosti. V příštím okamžiku to bude on, kdo vyjede do opravdové bitvy. Přítomní v králově okolí si dobře povšimli, jak Ludvíkova tvář zesinala. Jeho rty se zachvěly. „Bože, rač být mým strážcem,“ pronesl a znělo to spíš jako povzdech než modlitba. Vzápětí si obličej

zakryl zlacenou přilbicí. Nicméně se rychle opanoval, jak se slušelo na muže v jeho postavení, a vydal bojové heslo. Poručil, aby před útokem celé vojsko třikrát vzývalo Kristovo jméno. Poté si opět začal připevňovat jednotlivé součásti drahocenné zbroje. Pobočníci mu znovu pomohli do sedla.

Arcibiskup se mezitím obrátil a pospíchal zpět do přední linie, kde mohl lépe sledovat manévry nepřítele. Po návratu zjistil, že na úpatí vyvýšeniny se již shromáždily značné osmanské síly. Nahoře na hřebeni se rýsovalo hrozivé množství dalších jednotek. Zdálo se, že nejvhodnější okamžik pro napadení tureckých pozic nejspíš křesťané propásli. Ještě však žila naděje, že se podaří Osmany zastihnout nepřipravené a že sultán nestihne do bitvy nasadit všechny své síly. Tomori proto spěchal konečně vydat povel k útoku. Blížila se čtvrtá hodina, když začala hřmít uherská děla.

Miniatura zachycuje Sulejmana I. jako mladého panovníka, avšak vznikla až několik let po jeho smrti, kdy už sultán vystupoval v osmanské paměti jako jeden z největších vládců říše. Za klidnou důstojností sedící postavy se skrývá mimořádně útočný panovník, který po nástupu na trůn roku 1520 nezůstal ve stínu svého otce Selima, ale okamžitě začal rozšiřovat vlastní moc. Tažení k Moháči nebylo náhlým výbojem, nýbrž promyšleným krokem energického sultána, který dokázal spojit osobní ctižádost, vojenskou sílu i promyšlený tlak na slabá místa křesťanské Evropy.

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy Bitva u Moháče.
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.